

Knjižnični kurir

KNJIŽNICA
 KNJIŽNICA VELENJE

**Svetišče knjige in
informacijsko središče**
Priloga Našega časa
7. februar 2008, številka 5
naš čas

Knjiga

Vlado Vrbič

Na stopnji razvoja je knjiga neke med prvimi smiselno izraženimi glasovnimi sporočili in rjoenjem v sodobnih parlamentih. Od takrat, ko je bila prvič zvezana v obliko knjige, pa do danes se ni bistveno spremenila. Dobro, napredovala je tehnologija izdelave, so materiali, iz katerih je izdelana, a osnova so črke, risbe in slike – vse to, kar obstaja že stoletja in tisočletja ... Tako kot glasba in slikarstvo je knjiga postala temeljni ud kulture. Obče. Svetovne.

Knjiga je sredstvo, s katerim nekdo, ki je sposoben (ali pa morda misli, da je sposoben), želi drugim ljudem nekaj sporočiti. Vse knjige so del neke splošne kulture, kažejo na stopnjo razvoja neke družbe. Vsak člen v »proizvodni verigi« knjige je pomemben, zanesljivo pa brez prvega, se pravi brez avtorja, nikakor ne bi šlo. Tiskati, prodajati in izposojati knjige je zahtevno delo, a pisati jih je še korak više na lestvici ustvarjanja.

V naši dolini smo se s slovensko knjigo spoznali že ob njenem nastanku, saj je bil prav v bližnjih Škalah močan protestantski center, iz katerega so se po okolici širile prve slovenske knjige. Prav močno ustvarjalna naša dolina nekoč ni bila in do druge svetovne vojne lahko na roke prestejemo znane pesnike ali pisatelje iz naših krajev. Nekaj let se je pri nas zadrževal Anton Aškerc, Gustav Šilih je napisal Beli dvor in Nekoč je bilo jezero, Davorin Ravljen je spisal Ugasli ognjenik. Druga svetovna vojna je prinesla Karla Destovnika Kajuha ...

In po vojni se je ta dolinski prostor počasi, a nezadržno začel polniti z ustvarjalci. Našteti jih nekaj pomeni spregledati jih še več. So takšni, ki so krepko posegli v slovenski in tuji prostor, so takšni, ki so zavestno ostali v tem prostoru in na njem. Zapisana dela govori o njihovih dušah, spoznanjih in o dolini, ki se začinja neke pri Hudi luknji, končuje tam pri Florjanskem grabnu, še prej pa poseže v prostor reke Pake, tja čez Šmartno. In o njenih ljudeh. Takšnih dolin in

ljudi je v Sloveniji še veliko, vse skupaj se stekajo v neko skupno, slovensko kulturo.

Zbiranje pisnih pričevanj o našem delu slovenske kulture je ena temeljnih nalog naše knjižnice. Tudi v njej bo znanec za vedno ostalo pričevanje o zgodovini naših krajev. In zato je slovenski kulturni praznik še posebej praznik domoznastva in domoznastkega oddelka.

■

Ustvarjeno doma

Silvo Grmovšek

Pričujoča številka je tokrat v znamenju domoznastva in najnovejše ustvarjalnosti Šalečanov, ki se je v preteklem letu materializirala v tiskovinah in zgoščenkah.

V prvem primeru gre za ohranjanje in razširjanje kolektivnega spomina

in vedenja, ki sta kakorkoli povezana s Šaleško dolino - to imenujemo domoznanska dejavnost naše knjižnice. Gre za načrtno zbiranje, obdelovanje in hranjenje knjižničnega gradiva, ki je kakorkoli povezano z območjem občin Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki. To pomeni, da v knjižnici zbiramo vse tiskane publikacije in neknjižno gradivo (zgoščenke, razglednice, plakate, filmsko in video gradivo ipd.), ki je nastalo na tem območju ali pa ima z njim karkoli opraviti. Ker pa bi le z zbiranjem ostali na pol poti, poskrbimo tudi, da so informacije o tem gradivu dostopne našim obiskovalcem tako v računalniškem katalogu Cobiss kot tudi v drugih oblikah. Seveda pa je domoznanska zgodba naše knjižnice končana šele tedaj, ko je gradivo dostopno vsem obiskovalcem brez izjeme: vedoželjnim in radovednim, nostalgичnim in tistim z raziskovalnimi ambicijami.

O domoznanstvu

Z domoznansko dejavnostjo je naša knjižnica najbolj povezana s svojim okoljem. V zadnjih desetih letih načrtno zbiramo, obdelujemo in hranimo knjižno in neknjižno gradivo, ki je vsebinsko vezano na Šaleško dolino in Šmartno ob Paki ali pa so ga ustvarili avtorji s tega območja. Našo domoznansko zbirko sestavlja 5337 enot, od tega je 4416 enot knjižnega gradiva in 896 enot lokalnih časopisov, revij, glasil podjetij, letopisov itd. Zbiramo tudi drobni tisk: kataloge, turistične prospekte, vabila, plakate, zemljevide in drugo informativno gradivo, ki nastaja na tem območju.

Čedalje večjo pozornost namenjamo filmom, ki so jih posneli šaleški avtorji, in filmom o Šaleški dolini. Manjši del teh filmov je shranjenih na videokasetah, največ pa je digitaliziranih in so dostopni na zgoščenkah. Del naše domoznanske zbirke je tudi glasbena ustvarjalnost Šalečanov. Ta del zbirke je še mlad, zato premoremo skromnih 80 enot v obliki kaset in zgoščenk. Pred kratkim smo začeli zbirati tudi razglednice krajev z našega območja.

Pomembnejše informacije o našem okolju so shranjene tudi v člankih. V različnih časopisih in časnikih spremljamo in obdelujemo članke, ki so z različnih vidikov vsebinsko povezani s Šaleško dolino. Informacije o teh prispevkih (med drugim: kaj obravnavajo, kdo je njihov avtor in v katerem časopisu ter kdaj so objavljeni) vnašamo v računalniški katalog Cobiss.

Doslej smo tako obdelali približno 500 člankov različnih vrst, ki tvorijo našo skupno bazo domoznanskih informacij.

V okviru domoznanske dejavnosti obdelujemo in hranimo tudi starejše in redke tiskovine ter faksimile, ki pa niso vezane le na naše lokalno območje. V tej zbirki imamo 338 enot, med katerimi je 58 knjig iz 19. stoletja, vključno s prvimi tiskanimi izdajami slovenskih književnikov od Josipa Sritarja dalje.

Na policah imamo tudi starejšo periodiko. Ob našem najstarejšem letniku Bleiweisovih Novic iz leta 1863 imamo iz 19. stoletja med drugim tudi literarne revije Kres in Zvon. Hranimo kompletne letnike revij Ljubljanski zvon ter Dom in svet od začetka izhajanja leta 1881 oziroma leta 1888.

To gradivo praviloma izposojamo le za uporabo v čitalnici.

Domoznanstvo je del kolektivnega spomina, kolikor več vanj prispevamo, toliko bogatejši je. Zato bi si želeli, da nam posamezniki, društva, podjetja in drugi, ki pripravljajo in izdajajo najrazličnejše brošure, časopise, avdiovizualne izdelke ipd., te tudi pošljejo ali pa nas o njihovem izidu vsaj obvestijo. Tako njihova dela ne bodo šla mimo nas oz. zanje ne bomo zvedeli prepozno, njihovo sicer koristno prizadevanje in ne tako malo opravljenega dela pa bosta znana in dostopna tudi širši javnosti.

■ S. G.

Bogata bera del domačih ustvarjalcev

V sredo, 23. januarja, je bila v predverju velenjske knjižnice otvoritev razstave Ustvarjeno doma, ki jo je pripravila Knjižnica Velenje v sodelovanju z ZKD Šaleške doline in JSKD – OI Velenje. Razstava je namenjena pregledu tiskovin in zgoščenk, ki so bile izdane v MO Velenje ter v občinah Šoštanj in Šmartno ob Paki v letu 2007.

Okoli 30 knjižnih del – revije, časopisi, brošure, katalogi, leposlovje, strokovne in poljudne publikacije – je na ogled v šestih vitrinah, na 8 panojih pa so plakati, ki so žal vse bolj redki spremljevalci in napovedovalci kulturnih prireditev. Razstavljena dela pričajo, da je izdanih del iz leta v leto več, pa tudi kvaliteta del raste.

V kulturnem programu je nastopil ženski pevski zbor Vrtca Velenje pod vodstvom Janeza Koleriča, ki je v preteklem letu praznoval 10. obletnico svojega delovanja. Razstava bo na ogled do konca februarja 2008.

■ T. V.

**Knjižničarke in knjižničarji
Knjižnice Velenje bralkam in bralcem
iskreno čestitamo ob slovenskem
kulturnem prazniku.**

Velenje

izposoja, čitalnice, dvorana in strokovna služba: Šaleška 21
delovni čas časopisne čitalnice: ob delavnikih 8 - 19, ob sobotah 8 - 13

delovni čas izposoje in drugih čitalnic: ob delavnikih 10 - 19, ob sobotah 8 - 13
telefon: 03 898 25 50
fax: 03 898 25 69

upravni sedež: Titov trg 4
telefon 03 898 25 70
e-pošta: postabralcev@vel.sik.si
spletni naslov: www.vel.sik.si

Šoštanj

Trg Jožeta Lampreta 3 (Dom kulture)
delovni čas: ob ponedeljkih, torkih in sredo 12 - 18, ob četrkih in petkih 12 - 16
telefon: 03 898 43 40

Šmartno ob Paki

Šmartno 72 (Dom kulture)
delovni čas: ob torkih 12 - 18, ob četrkih 12 - 16
telefon: 03 898 49 58

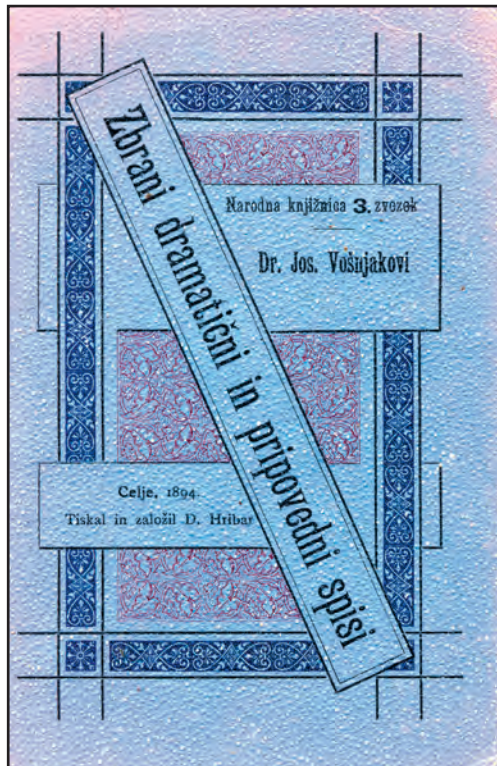
Iz domoznanske zbirke Knjižnice Velenje

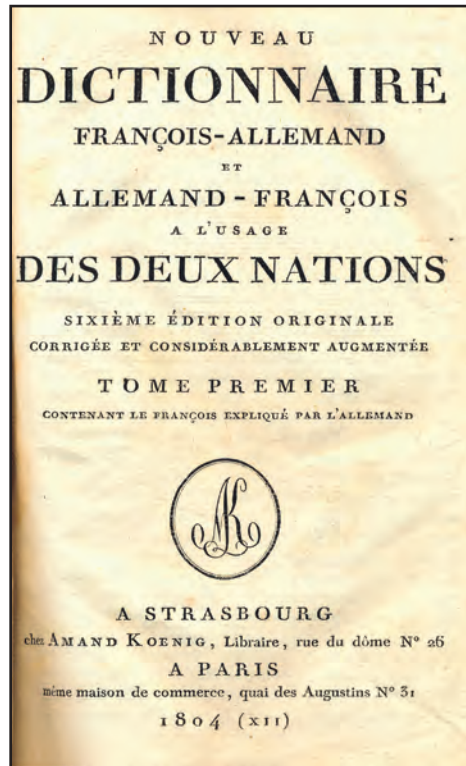
Med bisere domoznanske zbirke sodi tudi ena prvih violinskih šol na Slovenskem, ki jo je napisal Velenčan Fran Korun Koželjski in je izšla leta 1910. V Sloveniji jo hranijo vsega tri knjižnice, med njimi velenjska.

Roman Mrtvi ognjenik šoštanjskega novinarja, pisatelja in prevajalca Davorina Ravljena je izšel leta 1944. Čeprav ne imenuje prizorišč dogajanj s pravimi imeni, je iz opisov mogoče rekonstruirati, da se zgodba dogaja v Šoštanju in njegovi okolici.

Doktor Dragan je naslov drame v petih dejanjih šoštanjskega politika, pisatelja in zdravnika Josipa Vošnjaka. Kot 3. zvezek njegovih zbranih dramskih in pripovednih spisov je izšla leta 1894.

Med slovenskimi knjižnicami smo edina, ki ima izvod francosko-nemškega in nemško-francoskega slovarja iz leta 1804.

Grad in trg Velenje iz Stare Kaiserjeve suite

Razglednica Velenja iz začetka 20. stoletja

V naši zbirki hranimo tudi razglednico Šaleka iz tridesetih let prejšnjega stoletja. Razglednico je izdal Joško Melanšek iz Šaleka.

Zbirka digitaliziranega domoznanskega filmskega in video gradiva

Knjižnica Velenje je leta 2006 v sodelovanju z Regionalnim multimedijskim centrom Kunigunda pripravila in ob podpori ministrstva za kulturo ter Mestne občine Velenje realizirala projekt, s katerim je svojo ponudbo dopolnila z urejeno zbirko digitaliziranega domoznanskega filmskega in video gradiva. Postopki pridobivanja, digitalizacije in bibliografske obdelave arhivskih posnetkov se nadaljujejo tudi po koncu izvirnega projekta, zbirka pa postaja vse bogatejša.

Pridobljeno gradivo celovito predstavlja življenje v Šaleški dolini v drugi polovici 20. stoletja, saj zajema številne video zapise o pomembnih dogodkih in osebah, ki so zaznamovali ta prostor. V zbirki najdemo pestro paleto avtorskih filmov domačih ustvarjalcev, ki so delovali samostojno ali pa v okviru Kinokluba Gorenje, društva Paka film, Kina 16, digitaliziran pa je tudi celoten arhiv Mestne televizije, ki je v devetdesetih letih delovala v okviru podjetja Naš čas. Trenutno poteka digitalizacija ob-

sežnega videoarhiva Zveze kulturnih društev Šaleške doline, ki predstavlja celovit pregled ljubiteljske kulturne produkcije minulih let. Prav v teh dneh je zbirko dopolnil sklop izbranega gradiva iz bogate produkcije regionalne televizije VTV.

■ P. G.

Digitalizacija in tehnična obdelava filmskega in video gradiva v Regionalnem multimedijskem centru Kunigunda.

Med šaleškimi zgoščenkami iz preteklega leta ...

... prevladujejo posnetki ljudskih in narodnozabavnih ansamblov in dogodkov, ki jim najbrž ne bo težko najti odjemalcev: od Franca Zerdonerja do ansambla Spev, od Graške gore do Tapravih falotov. Tako ali drugače izstopajo predstavitve glasbene šole Goter, posnetki avtentičnih ljudskih stvari in izvedbi pevcev in godcev iz Janskovega sela pod skupnim imenom Reber ali okteta Zavodnje. Rockerski del bere predstavljajo mdr. Ave in Šankrock, s Triplom ne manjka niti rap.

Posebne omembe vredne so tri zgoščenke zborov: ženskega pevskega zbora Vrtec, ki je lani praznoval desetletnico obstoja, dalje mešanega pevskega zbora Gorenje, ki je praznoval svojo 30-letnico (poleg dvojne zgoščenke s kronološkim pregledom posnetkov so

ob jubileju pripravili tudi zelo lepo knjižno izdajo) ter otroškega pevskega zbora velenjske glasbene šole pod vodstvom Manje Gošnik Vovk in s klavirsko spremljavo Katje Žličar Marin. Prav slednji CD je za moj okus najzanimivejši: raznovrsten program, ki vključuje tudi dela

domačega avtorja Frana Koruna Koželjskega, in za izvajalce vse prej kot lahke pesmi Srečka Koporca prinašajo najmlajšim razigrano in iskrivo glasbo, ki bi si zaslužila več pozornosti.

■ L. P.

Knjižnični kurir

Priloga Našega časa, Velenje, februar 2008

Odgovorni urednik: Vlado Vrbič
Urednik: Lado Planko

Pripravili: Silvo Grmovšek, Lado Planko, Vlado Vrbič, Stanka Ledinek, Metka Pivk Srdič, Brina Zabukovnik Jerič, Tatjana Vidmar, Peter Groznik - Peč;
Fotografije: Stane Vovk, Blaž Verbič, arhiv Knjižnice Velenje;
Oblikovanje in prelom: Janja Košuta Špegel

Priporočamo branje iz Šaleške doline 2007

Tone Ravnikar: Po zvezdnih poteh

Za Ravnikarjevo delo – disertacijo na mariborski univerzi, prirejeno za knjižno objavo - je pravzaprav težko najti dovolj prijazno besedo. Že po prvem, zaradi časovne bližine površnem branju, je mogoče reči, da je knjiga prvovrsten dosežek, ki je Šaleško dolino s širšo okolico na novo ovrednotil in zasidral na zgodovinskem zemljevidu Slovenije. Delo ima vse pogoje, da postane temelj za vsako količakaj resno raziskovanje srednjega veka na tem koncu Slovenije, njegov vpliv pa ne bo ostal omejen na geografsko področje, ki se mu posveča, niti na današnjo generacijo bralcev; Ravnikar je standard védenja in pisanja o lokalni in regionalni zgodovini prestaval

kar za dva, tri kline po lestvi navzgor in hkrati postavil mejnik, mimo katerega v prihodnosti ne bo mogoče. Natančno in temeljito raziskovanje med drugim dokazuje, da o srednjeveškem dogajanju ni na voljo tako malo podatkov, kot se nepoučenemu kdaj zna zazdeti. Posebej zainteresiranim bralcem oz. ljubiteljem, med katere se štejem tudi podpisani, je dragocena demonstracija metode, to je večkratnega križnega preverjanja posameznih podatkov kot pogoja za resničnost in znanstveno neoporečnost povedanega. Knjiga prinaša še obsežen seznam literature, več rodoslovnih tabel, reprodukcije iz Kaiserjeve suite in Vischerjeve Topographie (žal v zelo majhnem formatu) ter obsežen povzetek v slovenščini in angleščini; prevod, ki podpira možnosti za mednarodno uveljavitev dela, je delo mag. Aleksandre Hribar. Za povrh, takorekoč za zabavo, je avtor npr. izbrskal še nekaj že izgubljenih krajevnih imen, npr. Žitenberg za grič, na katerem stoji velenjski bazen.

Edino, kar lahko knjigi očitamo, je slabo izbrana pisava, katere posledica je otežena berljivost teksta. Znanstveno delo po definiciji terja časovno ekstenzivno prebiranje, zato je za branje prijazno oblikovano besedilo prvi pogoj za njegovo nemoteno rabo.

Po mnenju podpisanega bi bilo hudo narobe, če bi dosežek ostal brez odmeva pri podeljevanju tehtnejših občinskih priznanj.

■ **L. P.**

Vinko Šmajš: Skriti dnevnik

Slovenci smo od nekdaj bolj narod pesnikov, manj narod prozais-tov. Čeprav se to razmerje zadnje čase spreminja, je še vedno prav, da prozna novost, tudi če je mini-aturalna, vzbudi nekaj več pozornosti. Tudi Vinko Šmajš publiki na tem koncu navsezadnje ni neznano ime. Šmajsova knjižica hkrati predstavlja nov založniški projekt Knjiž-

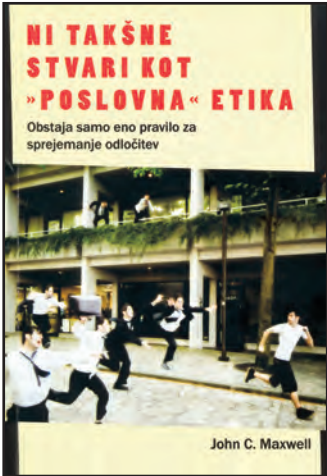
nice Velenje z imenom Drobni listi – ime je sposojeno iz Kajuhove literarne dediščine. Zbirka bo namenjena publikaciji kratkih književnih besedil, nastalih na domačem območju.

V Skritem dnevniku gre, kot že naslov pove, za zvezek s skrivnostmi glavne junakinje, razdvojene med prvo ljubeznijo in možem z družino. Dnevnik pride tik pred njeno smrtjo v roke njenemu možu, ko sta že gotova njen fizični propad in - ravno zaradi dnevnika - njegova deziluzija. Skriti dnevnik je kljub svoji kratkosti še najbližje romanu, zelo skrčenemu sicer, pa vendar. Pisanje se naslanja na evropsko tradicijo v smislu osnovnega mehanizma romana, ki pusti propasti junaka, zato da ideja preživi - propad junakinje v našem primeru obdrži družino nedotaknjeno. Tudi po fabulativni plati pisanje presega zahtevnost novele in prinaša dovolj inventiven konflikt oz. zaplet za pravi roman - razširjen ljubezenski trikotnik, ki pa glede na obseg teksta nujno ostane netematiziran, samo v osnovnih obrisih. Pri ne čisto izenačenem tekstu so boljša plat živo napisani dialogi skupaj z eliptično pripovedno strukturo. Knjižico priporočamo v branje.

■ **L. P.**

John C. Maxwell: Ni takšne stvari kot »poslovna« etika

Avtor v knjigi razgrinja zanimivo teorijo »zlatega pravila«. Pravi, da ni poslovne etike, ampak samo eno pravilo za sprejemanje vsakršnih odločitev. Pri etiki je zares pomembno le dvoje. Prvo je merilo, ki mu moramo slediti, in drugo je volja, da temu dejansko tudi sledimo. Avtor trdno verjame, da je tudi v poslu možno delati prav in hkrati uspeti. »Vse, kar želite, da bi ljudje storili vam, storite tudi vi njim.«

Ljudje smo si v bistvu zelo podobni, vsi se želimo počutiti vredne, cenjene, vredne zaupanja, spoštovane, razumljene in ne želimo, da nas bi drugi izkoriščali. In kakor si želimo biti obravnavani sami, tako obravnavajmo tudi druge.

Prevajalec in avtor dodatnega besedila je Vojko Strahovnik.

■ **S. L.**

Pesmi devetih

Učenci devetega razreda OŠ Šalek iz Velenja se v tej knjigi predstavljajo širši javnosti s svojimi iskrivimi pesmimi. V njih zaživijo letni časi, živali, pred našimi očmi se razbohotijo sladkosti prve ljubezni. Seveda ne gre brez sole in ocen, prijateljstev, srečamo se s prvimi ljubezenskimi razočaranji. Pesmice se včasih obrnejo tudi k zvezdam. Tako so različne, kot so različni mladostniki sami. Vse pa polne mladostnega zanosa in rado-

vednega pogleda v odrasel svet.

»Tisto okno tam, na moji strehi, tam obhajajo me občutki tihi. Vedno ista želja, da uzrla bi nebo. Saj vem, uresničila se bo ...« (Barbara Karničnik)

■ **S. L.**

Rok Poles: O srečni kozi

Simpatične pesmice o majhni srečni kozici. Iz njih izvemo, da tudi kože zjutraj težko vstanejo, kako imajo od vse telovadbe najraje malico, da obožujejo sol in so ponosne na svojo kozjo pamet. Sa-

njarijo o skritih zakladih, pogo-varjajo se z željnimi glavami. Naga-jive kozice uporabljajo svoje rožičke na več načinov. Ne veste, na kakšne? Odgovor najdete v knjigi. Te pesmi so namenjene kozi, ki je prva zlezla na najvišji hrib v Šaleški dolini in se zato njej na čast imenuje Kozji hrib ali Kozjak.

■ **S. L.**

Zborovanje slovenskih geografov: Šaleška in Zgornja Savinjska dolina

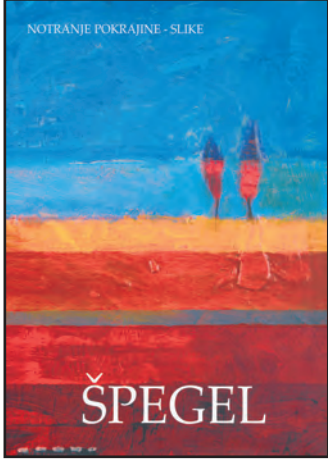
Zborovanje so tokrat organizirali geografi raziskovalci Inštituta za ekološke raziskave ERICo Velenje ob podpori Zveze geografskih društev Slovenije. In nastal je zbornik, ob katerem bomo znanje in vede-nje o »naših« krajih še obogatili.

Lokalne skupnosti Zgornje Savinjske in Šaleške doline ter doline spodnje Pake se razvojno povezujejo v okviru Savinjsko-šaleške regije (SAŠA). Regijo zaznamuje naravno in družbenogeografska dvojnost, kar bi lahko ob enakopravnem in interesno zasnovanem povezovanju postala regionalna razvojna primerjalna prednost.

■ **S. L.**

Stojan Špegel: Notranje pokrajine

Stojan Špegel je znan v Šaleški dolini kot kompleksni kulturni ustvarjalec. Deluje na likovnem, literarnem, glasbenem in kulturnoor-ganizacijskem področju. Leta 2006 se je v zbirki Lapis bellus že pred-

stavil javnosti kot pesnik, sedaj pa je v isti zbirki izdal svojo novo knji-go Notranje pokrajine – slike. V njej ga spoznamo kot likovnika, ki se hitro slogovno spreminja, obenem se menjuje tudi intenziteta barv. Ves čas pa pušča gledalcu prosto pot pri razpredanju lastnega videnja.

■ **S. L.**

Mladenka Šarkezi: Po sledih jutra

Poezija študentke Mladenke Šarkezi je čutna, močno prepredena z notranjim pesničinim dogajanjem in niti najmanj abstraktna. Na prvi pogled se zdi, da so pesmi preproste in v sebi ne skrivajo globljega pomena. Vendar pa se kmalu izkaže, da se za preprostim verzi skriva nekaj več. Razkri-va nam vsaj del življenja mlade ustvarjalke. Pesmi se med seboj sicer razlikujejo, vendar pa jih vseskozi spremlja rdeča nit ljubezni, ki je lahko materina, božja, prijateljeva ali tista »prava«. In vmes nas nevsiljivo kot bežen dotik, po-božajo tri pesmi, prevedene v avtoričin materni, romski jezik.

■ **M. P. S.**

Al eksandra: resnična zgodba o bogastvu, lagodju, seksu, ponižanju in begu iz Libanona

Aleksandra Veble je bila rojena leta 1948 v Šoštanju kot najmlajša, peta hči Ani in Jožetu Vebletu. V mladosti se počuti kot črni raček, nerazumljena, premalo ljubljena in zato sanja o begu od doma v svobodo. Tako leta 1967 odide na počitnice v Bejrut, kjer ostane, saj spozna bodočega moža. Njeno življenje postane t. i. pravljica iz Tisoč in ene noči; kot sama pravi, najprej polno ljubezni, strasti, bogastva, plesa in zabave, kasneje tudi ponižanja, sovraštva, podlosti in vojne grozote. Libanon je takrat veljal za bližnjevzhodno meko bančništva in trgovine, Pariz Bližnjega vzhoda. Dobro desetletje zatem izbruhne v Libanonu državljanska vojna in pusti neizbrisen pečat v Aleksandrinu družini. Po osmih letih življenja v nenehnem strahu, nekaj evakuacijah in nerazumevanju morežve družine se skupaj s hčerama odpravi v svobodo, v mirno in civilizirano domovino, kjer si omogoči novo življenje.

Knjiga Al eksandra je prva v nizu treh romanov o Aleksandrinem burnem življenju.

■ **B. Z. J.**

Romske pravljice in pesmi – Romane paramiče taj dilja

(zbral in uredil Slobodan Nezirovič)

Pred nami je knjiga, prepojena z nemirnim romskih duhom, ki sili na plan iz vsake zapisane besede. Najprej lahko uživamo v romskih pravljicah, ki so pravzaprav bolj legende, v katerih ne moremo spregledati neubogljive življenjske energije Romov in neskončne želje po svobodi. Spoznamo, kako so se v romski kulturi zgodbe prenašale in ohranile do danes, npr. zakaj ima hudič roge, zakaj Romi toliko igrajo na violino in še in še.

Sledijo romske pesmi različnih avtorjev, ki so tako kot pravljice napisane vzporedno v slovenskem in romskem jeziku.

In čisto na koncu, za piko na i in še boljšo predstavo romskega življenja romski obrazi, fotografije romskega vsakdana.

■ **M. P. S.**

Marjan Marinšek: Maksim Gaspari

Knjiga je logično nadaljevanje prvega dela knjige Ivana Sivca Slovenska pravljica Maksima Gasparija s podnaslovom Povest o Gasparijevem življenja ter dokumentarno gradivo.

Marinškova knjiga je razdeljena v več delov. Najprej spremljamo tisti del avtorjevega življenja, ki je bil pomemben in potreben za to, da je začel z vsem srcem in načrtno zbirati Gasparijeve razglednice. Najprej se mu celo niso zdele nič posebnega, kmalu pa jih je vzljubil in do danes zbral vseh 489. Za vse še mojster Gaspari ni vedel.

Naslednji del je posvečen različnim motivom razglednic in voščilnic. Vidimo lahko, da je Gaspari največkrat uporabil božični ali velikonočni motiv in ga v večini primerov postavil v slovensko okolje, ljudi pa največkrat oblekel v kranjsko narodno nošo.

Sledi pa še katalog Gasparijevih razglednic in tiskov, se pravi prvih čitank, beril, knjig za otroke in odrasle, časopisov in revij ter različnih vrst in oblik jaslic.

■ **M. P. S.**

Marjan Marinšek: Zvezda Astrid

Kdo ne pozna slavne navihane rdečelase deklice Pike Nogavičke? Prav vsi, otroci in odrasli, jo občudujejo. Vendar pa vedno ni bilo tako. Ko je pisateljica Astrid Lindgren napisala prvo knjigo o Piki Nogavički, je nepričakovano doživela burne odzive javnosti in številne negativne kritike. Vendar ji to nikakor ni preprečilo, da ne bi napisala še druge in tretje knjige o mali navihanki, ki je kasneje postala celo tako uspešna, da so jo prevedli v kar šestdeset jezikov. Deževati so začele tudi številne literarne nagrade, ki so vsekakor predstavljale veliko vzpodbudo za nadaljnje ustvarjanje.

In to je samo del biografije slavne švedske pisateljice, ki jo je pri nas zagotovo najbolje poznal in tudi večkrat obiskal prav avtor knjige Zvezda Astrid Marjan Marinšek.

Pred nami tako razprostre celotno življenje Astrid Lindgren, ki je bilo izredno razgibano in pestro. Nenazadnje je doživela zavidljivo starost, skoraj 95 let, in v tem času napisala ogromno otroških in mladinskih knjig, ki so postale uspešnice. Njena biografija je napisana tekoče, berljivo, s številnimi pisateljičinimi hudomušnimi stavki

ter ob koncu opremljena tudi z zanimivimi fotografijami. Branje na dušek.

■ **M. P. S.**

Vladimir Verdnik: Zgodba o kristalnem potoku

Vladimir Verdnik mladim bralcem ni neznano ime, saj je napisal naslednja pedagoško obarva-

na pravljična dela: Poslednji škrat, Samotna jelka in Skrivnostna hiša. Zgodba o kristalnem potoku je zgodba o vrednotah življenja, katere sporočilo je globoko vpeto v globalne ekološke probleme sodobnega sveta. »Če bo veliko otrok prebralo Zgodbo o Kristalnem potoku, bo jutrišnji svet imel več možnosti, da ohrani naravna bogastva na Zemlji« meni avtor in upa, da bo mlajša generacija bolj ekološko osveščena in da bodo, ko odrastejo, znali bolje ohraniti naravno ravnotežje našega planeta, kot to znamo odrasli danes. Pravljica o Kristalnem potoku je našla pot v širši knjižni prostor z izdajo pri ameriški založbi.

■ **B. Z. J.**

Knjižni zbirka Vis Vitalis

Vis Vitalis, lat. življenjska sila, je domoznanska zbirka zapisov o netopljivih in otipljivi kulturni dediščini Šaleške doline. Protagonista zbirke sta Špela Janežič in Rok Poles. V zbirki so doslej izšle štiri knjige. Knjiga z naslovom Znamenja v Belih Vodah in kar se je okoli njih dogajalo (2004), avtorice Špele Janežič, je prva knjiga iz zbirke. Avtorica je dodobra prehodila področje Belih Vod in naštela preko 30 obstoječih sakralnih znamenj in še tretjino tistih, ki tvarno ne obstajajo več, a so ohranjena v ljudskem spominu. Sledi knjiga z naslovom Izvir bele vode: drobci ljudskega izročila iz Belih Vod v Sloveniji = The Well of White Water: Fragments of folklore from Bele Vode in Slovenia, v kateri so zapisani najlepši drobci ohranjenega ljudskega izročila iz Belih Vod. Že iz naslova je razvdno, da želita avtorja izročilo predstaviti širši javnosti oziroma tudi neslovensko govorečim bralcem - vse zgodbe so prevedene v angleški jezik. Prav takšen koncept ponuja naslednja knjiga iz zbirke Čez Grajsko planino: drobci ljudskega izročila iz Florjana in Skornega pri Šoštanju v Sloveniji = Over castle uplands: fragments of folklore from Florjan and Skorno pri Šoštanju in Slovenia. V tej knjigi so zapisani redki ohranjeni drobci kulturne dediščine iz Skornega in Florjana pri Šoštanju. Zadnja knjiga iz zbirke Vis Vitalis je izšla v lanskem letu in je naslovljena Sv. Križ nad Belimi Vodami pri Šoštanju.

■ **B. Z. J.**

Pogovor z avtorjem Tonetom Ravnikarjem

Dobili smo temeljno delo o zgodovini srednjega veka v Šaleški dolini

V beri založniške produkcije in avtorjev tiskovin ter zgoočenk, ki so izšle v preteklem letu na območju občin Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki, izstopa delo Po zvezdnih poteh zgodovinarja Toneta Ravnikarja. Obsežna knjiga, ki jo je izdal Muzej Velenje, je rezultat avtorjevega dolgoletnega raziskovanja srednjega veka na območju Šaleške in Savinjske doline ter je presežek v zgodovini pisju tega področja. Kot je namreč v spremni besedi zapisal prof. dr. Peter Štih, smo s to knjigo »prvič dobili znanstveno utemeljeno sliko kompleksnega političnega, upravnega, cerkvenega, posestnega in gospodarskega razvoja Savinjske in Šaleške doline v visokem in poznem srednjem veku.«

Tone Ravnikar se je po diplomii iz zgodovine in sociologije na ljubljanski Filozofski fakulteti leta 1985 zaposlil v velenjskem muzeju. Kmalu je ugotovil, da je starejša zgodovina Šaleške doline še nepopisan list. Z vneemo se je lotil zlasti srednjega veka, rezultati so bili kmalu vidni tudi javnosti v njegovem prvem resnejšem prispevku o starejši zgodovini Škal, ta je izšel v Šaleških razgledih. Nato je svoja raziskovalna dognanja o srednjem veku objavljval v Celjskem zborniku, Časopisu za zgodovino in narodopisje, v zadnjem času pa največ piše za mariborsko zgodovinsko revijo Studia historica Slovenica. Na pobudo pokojnega velenjskega zgodovinarja prof. dr. Milana Ževarta je nadaljeval študij in pod mentorstvom prof. dr. Jožeta Mlinariča uspešno zagovarjal doktorat z naslovom Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku. Od preteklega leta je kot predavatelj srednjeveške zgodovine zaposlen na oddelku za zgodovino na mariborski filozofski fakulteti.

V knjigi je proučevanje srednjega veka prostorsko in časovno omejeno na Zgornjo in Spodnjo Savinjsko dolino ter Šaleško dolino od prve polovice 11. stoletja do druge polovice 14. stoletja. Zakaj prav Savinjska in Šaleška dolina in zakaj prav čas med 11. in 14. stoletjem?

Šaleška dolina zato, ker tukaj živim, predvsem pa se to območje skozi proučevanje zgodovine plemstva pokaže kot zelo zanimiv in zapleten kompleks. V tej majhni dolini so bili zaradi zgodovinskih okoliščin zelo zapleteni odnosi, ki so pripeljali do tega, da sta v Šaleku in Šoštanju živeli dve razmeroma močni svobodno plemiški družini, ki sta bili malo manj kot deželni grofi in več kot »navadni plemiči«. Izumrtje teh dveh rodbin in ponovna razdelitev ozemlja v začetku 13. stoletja je pripeljala do razmer, v katerih ni bilo hegmona, posestva v dolini pa je imelo več plemiških rodbin, kar se je močno razlikovalo od ostalih območij. Raziskavo je bilo treba razširiti na celotno Savinjsko dolino, kajti gospodje Ptujski, grofje Vovbrški, gospodje iz Orta in kasneje tudi Žovneški, ki so bili nasledniki šoštanske in šaleške rodbine, so imeli posesti tudi v Savinjski dolini, njihova dejavnost pa je vplivala na vse tri doline. Orti so imeli glavne posesti v okolici Polzele, hkrati pa so jih razširili v Šaleško dolino do današnjega Šentilja. Podobno je s Ptujskimi, ki so imeli svoje enklave tako v Savinjski kot tudi v Šaleški dolini in so jih upravljali kot eno enoto. Ključna cerkvena institucija je bila v samostanu v Gornjem Gradu, ključna politična funkcija pa je bila v Celju, kjer so Celjski grofje imeli svoj sedež. Nenazadnje pa za tisti čas velja podobno kot danes, dogodkov na nekem ožjem geografskem območju ni mogoče razumeti, če jih ne postavim v nek širši kontekst. Tako me je po logiki stvari raziskovalno delo o Šaleški

dolini napotilo ne le v Savinjsko dolino, ampak tudi na Bavarsko in Furlanijo, odkoder so izvirale tukajšnje plemiške rodbine. Skratka, Šaleške doline ni mogoče ločiti od Zgornje in Spodnje Savinjske doline, zato so vse tri obravnavane uravnoteženo.

Čas od prve polovice 11. stoletja do druge polovice 14. stoletja pa je bil izbran tudi premišljeno in z razlogom. Prične se z izumrtjem krajišniškega oziroma t. i. Heminega rodu, ki je s kraljevskimi darovnicami in nakupi postal lastnik skoraj celotne današnje slovenske Štajerske, polovice avstrijske Koroške in velikih posestev na Kranjskem. Do tedaj so bile posestne razmere relativno enostavne, Hemin rod je namreč obvladoval vse, vsi ostali pa so bili nepomembni igralci v tej zgodbi. Vse to je po koncu tega rodu razpadlo in tedaj so se pričele dogajati zanimive reči. Ob koncu druge tretjine 14. stoletja pa Celjski grofje uspejo združiti vse posesti v Savinjski dolini in okolici - razen gradu v Velenju in gradu Hekenberg pri Vranskem - in v še večjem obsegu kot Hemin rod ponovijo zgodbo mogočne družine, ki obvladuje velik teritorij.

Ali je ob tem, da v Velenju ni segla posest Celjskih in da je tukajšnja dolina dobila ime po gradu, še kaj, kar je specifično za Šaleško dolino?

Gospodje Šaleški so, tako kot Šoštanjki, verjetno prinesli svoje ime iz Bavarske, od koder so prišli. Dolina je verjetno dobila ime po njihovem gradu v Šaleku. To je edini tak primer poimenovanja nekega teritorija po gradu, kajti vse doline v Sloveniji so dobile ime po rekah. Za Šaleško dolino je specifična tudi velika razdrobljenost posestev fevdalnih gospodov, zato se do konca 11. stoletja ni uveljavila ena družina kot nosilna oziroma vodilna. Drugje je bila lastnica velike večine teritorija praviloma ena plemiška družina, zato je, denimo, bilo v Mislinjski dolini ali v širšem zaledju Slovenj Gradca le malo srednjeveških gradov, v naši dolini pa jih je cel kup.

Zanimivo je tudi, da je bila že v srednjem veku Šaleška dolina razdeljena na Velenje in Šoštanj, od koder izvira tudi napetost med tema krajema. Velenje je sicer starejše, kot trg je verjetno nastalo leta 1264 v času prihoda Ptujskih, Šoštanj pa je nastal med leti 1315 in 1320, tik pred koncem ali celo po smrti grofov Vovbrških. Iz leta 1309 je dober opis gradu Šoštanj z njegovimi posestvi, kot matično naselje tega gradu pa se omenja vas Družmirje in ne Šoštanj, trga torej sploh ni bilo. Ko je nastal, so za njim stali Celjski grofje, zato je Šoštanj v približno dvajsetih letih štirinajstega stoletja izjemno narasel, prerasel je in zasenčil Velenje. Podobna zgodba, le da v zamenjanih vlogah, se je zgodila z rastjo Velenja v petdesetih letih dvajsetega stoletja. Če se povrnem nazaj v srednji vek, Ptujski gospodje kot lastniki Velenja se niti približno niso mogli kosati z lastniki Šoštanjja - Celjskimi grofi. Zato je Velenje ostalo majhen vaški trg, Šoštanj pa je rasel in v 15. stoletju dobil vse mestne pravice razen obzidja. Bil je torej skorajda mesto, Velenje pa je bilo malo več kot vas. Že v srednjem veku je bila očitna napetost med lastnikoma obeh krajev, med drugimi so iz leta 1456 znane medsebojne pritožbe tržanov iz obeh krajev, da eni drugim kradejo potujoče trgovce.

Ali študija odkriva dejstva in podatke, ki so novost v zgodovini pisju tega območja?

Že zaradi Celjskih grofov se je zgodovini pisje že prej ukvarjalo s tem časom in geografskim območjem, sem pa prvi, ki sem poskušal predstaviti celovito sliko tega območja. Predvsem pa mislim, da sem v svoji študiji nekatere stvari postavil na novo. Neraziskan je bil izvor Šoštanjkih plemičev in moja interpretacija je zdaj sprejeta ne le v slovenskem, ampak tudi v avstrijskem zgodovini pisju. Dilema je namreč bila, ali jih je mogoče po-

vezovati s Šoštanjem, kajti viri, ki jih je izjemno malo, jih namreč nikoli ne omenjajo v zvezi s Šaleško dolino. Po dolgi in zahtevni analizi mi je uspelo dokazati, da je to familija, ki je prišla iz kraja Schonestein na Bavarskem v naš Šoštanj. Druga novost je moje odkritje, da so v naše kraje prihajali mlajši sinovi bavarskih plemiških družin, ki niso imeli možnosti dobiti posestva v rojstnem kraju. Prvorojenci so namreč dedovali domača posestva, preostali sinovi pa niso dobili nič in naši kraji so jim bili velika priložnost. Nazadnje pa mi je uspelo dokazati, da so bili gibalo razvoja odnosi med velikimi plemiškimi družinami: pri nas so to bili gospodje Ptujski in Vovbrški, po koncu slednje rodbine pa Žovneški, ki so kasneje postali grofje Celjski. Odnosi med temi družinami so odločilno vplivali na dogajanje na celotnem tukajšnjem območju.

V kolikšni meri to vpliva na uveljavljene interpretacije v slovenskem zgodovini pisju srednjega veka?

Po rezultatih se moja študija v veliki meri ujema z raziskavami območja današnje Ljubljane z okolico dr. Petra Štiha in študijami dr. Mihe Kosija, ki je raziskoval Belo krajino in Gorjance. Novejše raziskave zelo spreminjajo prejšnje interpretacije v našem zgodovini pisju. Ne gre za neke revolucionarne spremembe, ampak za to, da enake podatke drugače razložimo. Za razliko od prejšnjega zgodovini pisja je zdaj bistveno večji poudarek na plemstvu. Temu so se v mojih študentskih letih zgodovinarji izogibali, kajti plemstvo je bilo z izjemo Heminega rodu (ki so ga napačno imeli za slovenskega, v resnici pa so bili Bavarci) zaradi ideoloških razlogov ožigosano, v

ospredju slovenskega zgodovini pisja pa so bili kmetje. Čeprav je nedvomno plemstvo tisti sloj, ki ima odločilno vlogo v zgodovinskem razvoju tedanjega obdobja, nikakor ne kmetje. Meščanstvo pa je v času, ki je središče moje raziskave, šele nastajalo in še ni imelo večje vloge. Pomemben dejavnik postane šele v poznem srednjem veku.

Čeprav v manjšem obsegu sta v knjigi vzporedno z zgodovino plemstva obravnavani tudi zgodovini cerkve in nastajajočega meščanstva. Ob tem pa gre še za interdisciplinarni pristop, saj so v analizi zgodovini pisnih virov vključene še raziskave s področja etnologije, arheologije in umetnostne zgodovine. Ali je to običajno za zgodovini pisje?

Celovito sliko tistega časa in območja sem poskušal prikazati tudi z vzporedno cerkveno zgodovino in zgodovino nastajanja meščanstva oziroma tržanov. Pri tem sem se na cerkev osredotočil tedaj, ko je njen vpliv postal pomemben v zvezi z medplemiškimi odnosi kot najpomembnejšim dejavnikom. Morda bi se dalo kaj več napisati o zgodovini nastajanja trških naselij, kar pa je zelo kompleksno vprašanje, ki bi zahtevalo posebno obdelavo.

Kot dodatek, ki se ga zgodovinarji običajno ne lotevajo, pa so tudi spoznanja s področja arheologije, umetnostne zgodovine, etnologije itd. To je rezultat mojega dela v velenjskem muzeju, kjer smo se zaradi maloštevilnosti morali priučiti tudi drugih ved. V dvajsetih letih mojega dela v muzeju sem se naučil brati in interpretirati umetnostnozgodovinske, etnografske in arheološke podatke, ki sem jih seveda s pridom uporabil pri svojih raziskavah. V tej knjigi sem to znanje koristno uporabil pri mikropodatkih, ko sem zelo natančno poskušal odgovoriti na mikrolokacijska vprašanja in popravljati napačne podatke in interpretacije. Njihov pomen je sicer lokalno zgodovinski, vendar pa v resnem delu morajo biti verodostojni vsi podatki, tudi povsem obrobni.

Ali so bile vojne bolj izjema kot pravilo pri distribuciji ekonomske in oblastne moči, ali pa so to reševali v okviru tedanjih pravnih norm, »lobiranj, načelnih in nenaeelnih koalicij, rodbinskih navez« ipd, kot se to kaže v tej študiji? Družba, ki je prikazana v delu Po zvezdnih poteh, se kaže kot razmeroma urejena in stabilna, konflikti pa se vsaj na prvi pogled ne rešujejo bistveno drugače kot danes.

To je res. Laična predstava o srednjem veku kot času viteških dvobojev in vojn drži le delno. Dvoboji so sicer bili legitimna oblika reševanja konfliktov, poznamo tudi roparsko viteštvo, ki pa se mu je družno uprlo plemstvo, predvsem pa cerkev in meščanstvo, zato je bilo nasilja manj, kot je morda laični vtis. Največji del sporov so reševali po mirni poti. Družba je bila zelo urejena in pravno regulirana. Že od zgodnjega srednjega veka poznajo pravne norme, ki so kodificirane najkasneje od 9. stoletja dalje, in teh norm so se držali. V času, ki ga obravnavam, nastane bistvena sprememba, prične veljati namreč deželna ureditev in družbo regulira deželno pravo. Pred tem je bilo pravo individualizirano: če

je bil nekdo po rodu Bavarec, je zanj veljalo bavarsko plemensko pravo, četudi je storil prekršek, denimo na ozemlju današnje Slovenije. Kako resno so sankcionirali kršitev pravnih norm, ilustrira zanimiva zgodba iz Zgornje Savinjske doline, kjer so plemičem iz Vrbovca porušili grad Rudenštajn, ker so ga zgradili protipravno. Danes bi rekli, da je bil grad črna gradnja. Opat samostana iz Gornjega gradu je poklical svojega odvetnika, ki je sklical sodni zbor, ta je ugotovil, da je gradnja protipravna, in grad so kmalu nato porušili. Takšnih primerov, ki dokazujejo, da je bila srednjeveška družba pravno urejena, je veliko.

Kaj pa rekonstrukcija tedanjega vsakdanjega načina življenja? Ali lahko v zvezi s tem med drugim potrdimo ali pa zanikamo stereotip o t. i. mračnem srednjem veku?

Vsakdanje življenje je gotovo najbolj zanimivo področje proučevanja srednjega veka. Kako odpreti sliko vsakdana? O tem ni praktično nobenih pisnih virov iz tistega časa. Poznam sicer zanimive arhivske zapise, ki govorijo o opremitovanju, vendar so iz 15. in 16. stoletja. Pred tem pa ni nikakršnih zapisov ali kronik, ki bi nam pripovedovale o denimo oblačilni kulturi, bontonu ipd. Tisto, kar nam najbolj pomaga vsaj pri delnem razumevanju tega, kako je potekal srednjeveški vsakdan, so izsledki umetnostne zgodovine, denimo rekonstrukcije starih gradov. V veliki meri nam lahko pomaga tudi Kavčnikova domačija kot tipično srednjeveški stanovanjski prostor, seveda v tistem najstarejšem dimničnem prostoru, kjer si je mogoče plastično predstavljati vsakodneвно življenje kmeta v srednjem veku. Zato smo tudi naredili pomanjšano rekonstrukcijo tega prostora v velenjskem muzeju.

Zelo bi želel to temo obdelati, žal pa mi zaradi pomanjkanja virov to še ni uspelo. Je pa to mogoče narediti za pozni srednji vek in začetek novega veka, tj. za 15. in 16. stoletje, kajti za ta čas obstajajo čudoviti podatki, inventarji, kronike ipd. Morda bi se potem, ko bo opravljena rekonstrukcija tega časa, lahko sklepalo za nazaj tudi za predhodno obdobje, s katerim se jaz ukvarjam. Vendar pa bi se tega bilo treba šele lotiti. Malo več vemo o načinih prehranjevanja, znan je spis Santonina, ki je v 15. stoletju potoval v spremstvu škofa po današnji slovenski Štajerski. Opisuje, kako se je mastil in jedel, kako so ga sprejeli, s čim so ga pogostili, piše tudi o tem, kako so ga kopalni na gradovih sedanje slovenske Štajerske. Mislim, da opisuje dogodek z gradu v Slovenskih Konjicah, kjer so ga sprejeli kot škofovega spremljevalca. Prišli so utrjeni, prašni in umazani in sama grajska gospa ga je Santonina, kot natančno opisuje, lastnoročno okopala v čeburu s toplo vodo »ekskluziv« od glave do pasu in od pete do pasu, prav tako »ekskluziv«, kot se je sam izrazil. Bil je cerkveni mož, član cerkvena delegacije, ki je prihajala z ozemlja današnje Italije, zato je razumljivo, da je bil šokiran. Vendar ko je spoznal, da je to v tukajšnjih krajih običaj in da mu je s tem bila izkazana posebna čast, se je pomiril. To so drobci, na osnovi katerih lahko sklepamo tudi o kasnejšem času, ko so po vsej verjetnosti veljali podobni običaji. Vsekakor pa je vsaj v zgodovini pisju hvala bogu presežena predstava o mračnem srednjem veku..

Lahko pričakujemo nadaljevanje hoje Po zvezdnih poteh?

Načrtujem, da bom zgodbo nadaljeval s pisanjem drugega dela srednjeveške zgodovine tega področja iz časov ekspanzije Celjskih grofov do bojev za njihovo deščino, torej do obdobja, ko se v osemdesetih letih 15. stoletja srednji vek pri nas konča in nastanejo povsem nova družbena razmerja.

■ S. G.